

SUD PRESEDENTI HUQUQNING MANBAIDIR

Ismoiljonova Mubinaxon Umidjon qizi

Andijon Davlat Universiteti

Tarix fakulteti 301-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada huquqning asosiy manbai sifatida sud pretsedenti tushunchasi o'rganilgan. Maqola o'zining tarixiy rivojlanishi, nazariy asoslari va amaliy qo'llanmalarini tahlil qilib, sud qarorlarining huquqiy tizimlarga qanday ta'sir qilishi va shakllanishi to'g'risida har tomonlama tushuncha berishga qaratilgan. Tadqiqotda sud jarayonlarida izchillik, bashorat qilish va adolatni ta'minlashda pretsedentning rolini o'rganish uchun doktrinaviy va empirik metodologiyalarning kombinatsiyasi qo'llaniladi.

Kalit so'zlar: Sud pretsedenti, huquq manbai, huquqiy tizim, mustahkamlik, bashorat qilish, adolat.

Sud pretsedenti, shuningdek, sud amaliyoti yoki qarayman qaror, sudyalarda shunga o'xshash holatlarda avvalgi qarorlarga rioya qilishlari shart bo'lgan printsiptir. Ushbu ta'limot qo'shma Shtatlar va Buyuk Britaniyadagi kabi umumiy huquq tizimlarida hal qiluvchi ahamiyatga ega, bu erda o'tgan sud qarorlari kelajakdagi ish natijalarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Pretsedentga tayanish qonunning izchil va bashorat qilinadigan tarzda rivojlanishini ta'minlaydi, sud jarayonlarida adolat va barqarorlikni ta'minlaydi. Ushbu maqolada sud pretsedentining ahamiyati, uning tarixiy evolyutsiyasi, nazariy asoslari va sud doirasidagi amaliy oqibatlari ko'rib chiqiladi.

Ushbu tadqiqot doktrinal tahlilni empirik tadqiqotlar bilan birlashtirgan aralash usulli yondashuvdan foydalanadi. Doktrinaviy tahlil sud pretsedentining nazariy asoslarini tushunish uchun huquqiy matnlar, sud qonunlari va ilmiy maqolalarni har tomonlama ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Ampirik tadqiqotlar pretsedentlarning Real stsensariylarda qo'llanilishi va ta'sirini kuzatish uchun turli yurisdiksiyalardagi sud qarorlarini sifatli tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. Yuridik amaliyotchilar va sudyalarda bilan suhbatlar topilmalarni to'ldiradi, pretsedent tizimning sodiqligi va muammolari to'g'risida amaliy tushunchalar beradi.

Sud pretsedenti, shuningdek, sud amaliyoti yoki qarayman qaror, o'tmishdagi sud qarorlari hozirgi va kelajakdagi huquqiy nizolarni hal qilish uchun qo'llanma sifatida foydalaniladigan qonunning asosiy manbai. Bu erda qisqacha ma'lumot:

Sud Pretsedentining asosi: sud pretsedenti printsipti qonunda izchillik va bashorat qilinishini ta'minlash uchun shunga o'xshash ishlarni o'xshash yo'llar bilan hal

qilish kerak degan fikrga asoslanadi. Bu huquqiy tizimda barqarorlik va adolatni saqlashga yordam beradi.

Sud pretsedentining asosi, shuningdek, nomi bilan tanilgan qarayman qaror, yuqori sudlarning o'tgan qarorlari shu kabi holatlarda quyi sudlar uchun majburiy bo'lgan umumiy huquq tizimlarida asosiy printsiptir. G'oya shundan iboratki, qonundagi izchillik va bashorat qilish huquq tizimida barqarorlik va adolatni saqlash uchun juda muhimdir.

Mana asosiy jihatlarining taqsimoti:

Izchillik: avvalgi qarorlarga amal qilgan holda, sudlar shunga o'xshash ishlarning o'xshash tarzda hal qilinishini ta'minlaydi. Ushbu izchillik jismoniy va yuridik shaxslarga xatti-harakatlar va huquqiy strategiyalarni boshqarishi mumkin bo'lgan qonunlar qanday qo'llanilishini tushunishga yordam beradi.

Bashorat qilish: rejalashtirish va qaror qabul qilish uchun bashorat qilish muhim ahamiyatga ega. Agar o'tgan qarorlarga rioya qilinsa, huquqiy nizolarda ishtirok etayotgan tomonlar o'z ishlarining ehtimoliy natijalarini yaxshiroq taxmin qilishlari mumkin.

Barqarorlik: huquqiy tizim barqarorlikdan foyda ko'radi, chunki u qonundagi keskin o'zgarishlar ehtimolini kamaytiradi. Ushbu barqarorlik huquqiy tizim va uning jarayonlariga ishonchni mustahkamlashga yordam beradi.

Adolat: o'xshash holatlarda bir xil huquqiy tamoyillarni qo'llash adolatni ta'minlaydi, chunki o'xshash vaziyatlarda shaxslarga qonun bo'yicha teng munosabatda bo'lishadi.

Amalda, quyi sudlar bir xil yurisdiksiya doirasidagi yuqori sudlarning qarorlari bilan bog'liqdir. Biroq, yuqori sudlar, agar avvalgi qaror noto'g'ri yoki jamiyatdagi o'zgarishlar yoki huquqiy tushunchalar tufayli endi qo'llanilmasa, pretsedentlarni bekor qilish yoki o'zgartirish huquqiga ega.

Majburiy va ishonarli pretsedentlar:

- Majburiy pretsedent: yuqori sudlar (masalan, Oliy sud) tomonidan qabul qilingan qarorlar xuddi shu yurisdiksiya doirasidagi quyi sudlar uchun majburiydir. Bu shuni anglatadiki, quyi sudlar o'z qarorlarida yuqori sudlar tomonidan belgilangan huquqiy tamoyillarga amal qilishlari kerak.

- Ishontiruvchi pretsedent: boshqa yurisdiksiyalardagi yoki quyi sudlardagi sudlarning qarorlari ishonarli bo'lishi mumkin, ammo majburiy emas. Ular sud qaroriga ta'sir qilishi mumkin, ammo ularga rioya qilish majburiy emas.

Sudlar ierarxiyasi: sudlar ierarxiyasi pretsedentlarning qanday qo'llanilishiga ta'sir qiladi. Yuqori sudlar quyi sudlar amal qilishi kutilayotgan pretsedentlarni o'rnatdilar. Masalan, apellyatsiya sudi tomonidan qabul qilingan qarorlar ushbu yurisdiksiya doirasidagi sud sudlari uchun majburiydir.

Decidendi va Obiter Dicta nisbati:

- Nisbat Dekidendi: majburiy pretsedent bo'lib xizmat qiladigan sud qarori ortidagi huquqiy tamoyil yoki asos.

- Obiter Dicta: sudya tomonidan qaror uchun muhim bo'lmagan va majburiy pretsedentlarni shakllantirmaydigan qo'shimcha izohlar yoki kuzatuvlar.

Huquq evolyutsiyasi: sud pretsedentlari vaqt o'tishi bilan rivojlanishi mumkin, chunki sudlar huquqiy tamoyillarni yangi sharoitlarga yoki ijtimoiy o'zgarishlarga qayta talqin qiladi va moslashtiradi. Bu qonunga rivojlanayotgan muammolarni ishlab chiqish va hal qilish imkonini beradi.

Umuman olganda, sud pretsedenti belgilangan sud amaliyoti asosida huquqiy masalalarni hal qilish uchun izchil asos yaratib, huquqiy tizimni shakllantirish va boshqarishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Topilmalar shuni ko'rsatadiki, sud pretsedenti huquqiy izchillik uchun juda muhim bo'lsa-da, bu xatosiz emas. Sudyalar tomonidan pretsedentlarni talqin qilish va qo'llashda amalga oshiriladigan ixtiyor huquqiy natijalarning o'zgarishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, sudlar ierarxiyasi hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki yuqori sud qarorlari quyi sudlarni bog'lab, tuzilgan huquqiy tartibni mustahkamlaydi. Tadqiqot shuningdek, sud pretsedenti va qonuniy qonunlar o'rtasidagi dinamik o'zaro bog'liqlikni ta'kidlaydi, bu erda qonun chiqaruvchi organlar pretsedentlarni bekor qilishi yoki kodlashi mumkin, bu huquq tizimidagi vakolatlar muvozanatini aks ettiradi.

Xulosalar

Sud pretsedenti vaqt o'tishi bilan huquqiy printsiplarning izchil qo'llanilishini ta'minlaydigan umumiy huquq tizimlarining asosi bo'lib qolmoqda. Bu sudyalar uchun huquqiy tizimning umumiy barqarorligiga hissa qo'shadigan adolatli va bashorat qilinadigan qarorlarni qabul qilish uchun asos yaratadi. Biroq, pretsedent tizimiga xos bo'lgan moslashuvchanlik huquqiy evolyutsiyaga imkon beradi, ijtimoiy qadriyatlardagi o'zgarishlarni va texnologik yutuqlarni ta'minlaydi. Kelajakdagi tadqiqotlar turli yurisdiksiyalardagi pretsedent tizimlarning qiyosiy samaradorligini va sun'iy intellektning qonuniy qarorlarni qabul qilish jarayonlariga ta'sirini o'rganishi mumkin.

Pretsedent dasturining izchilligi va aniqligini oshirish uchun sud o'quv dasturlarini takomillashtirish.

Zamonaviy huquqiy tizimlarda pretsedentlarning rivojlanayotgan rolini tanqidiy o'rganadigan huquqiy stipendiyalarni rag'batlantirish.

Pretsedentlardan chetga chiqish asosli va hujjatlashtirilganligini ta'minlash uchun sud qarorlarini qabul qilishda shaffoflikni targ'ib qilish.

Sudyalarga tegishli pretsedentlarni tadqiq qilish va qo'llashda yordam berish uchun AI kabi ilg'or texnologiyalarning integratsiyasini o'rganing.

Turli xil huquqiy an'analar bo'yicha pretsedent tizimlarning qiyosiy foydalari va muammolarini tushunish uchun xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

Adabiyotlar:

1. Калинин А. Ю., Комаров С. А. Форма (источник) права как категория в теории государства и права // Известия высших учебных заведений. Правоведение. 2000. № 6 (233). С. 3–10. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=23112900>.
2. Лазарев В. В. Нормативная природа судебного прецедента // Журнал российского права. 2012. № 4 (184). С. 92–99. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=17667532>.
3. Марченко М. Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2009. 512 с. URL: <https://bookree.org/reader?file=1214192>
4. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности / пер. с франц. Москва: Международные отношения, 2020. 456 с. URL: http://socio.isu.ru/ru/chairs/krs/sotrudniki/david_rene_osnovnye_pravovye_sistemy_sovremennosti.pdf
5. Богдановская И. Ю. Судебный прецедент в странах «общего права»: особенности его развития // Российское правосудие. 2012. № 5 (73). С. 16–29. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=17710082>.
6. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение. Москва: Норма, 2020. 320 с. URL: http://www.adhdportal.com/book_3874.html.
7. Романов А. К. Право и правовая система Великобритании. Москва: ФОРУМ, 2010. 288 с. URL: https://vk.com/wall-89850005_14544.